

Om Størrelsen af de Fabrikanlæg, der kunne
tænkes at ville opstaa paa et eventuelt Frihavns-
territorium ved København.

Af

P. Vedel.

Den store Uoverensstemmelse, med Hensyn til hvilket Areal der maatte fordres af et Frihavnsanlæg ved København, beror for en Del paa Vanskeligheden ved at danne sig et Skøn om de Fabrikanlægs Størrelse, der kunne antages at ville søge herud. Medens det fra Havnevæsenets Side i sin Tid blev stillet i Udsigt at overlade foreløbigt c. 40.000 □^o til Frihavsterræn, har man fra anden Side ikke antaget dette tilstrækkeligt, idet man har henvist til de enorme Arealer, der i Hamburg ere tagne ind som saadant, og Toldreformforeningens Forslag*) gik derfor ud paa et Anlæg af c. 150 Tdr. Lands Størrelse, hvoraf dog Vandarealet udgør c. 47 Tdr. Nogen nærmere Motivering for Valget af saadanne Dimensioner foreligger imidlertid, saa vidt vides, ikke, og det vilde derfor have været meget at ønske, om der fra Avtoriteternes Side var gjort Skridt

*) Frihavnen og Toldreformen. Referat af Mødet i Kasino, København 1888.

Om Størrelsen af de Fabrikanlæg, der kunne
tænkes at ville opstaa paa et eventuelt Frihavns-
territorium ved København.

Af

P. Vedel.

Den store Uoverensstemmelse, med Hensyn til hvilket Areal der maatte fordres af et Frihavnsanlæg ved København, beror for en Del paa Vanskeligheden ved at danne sig et Skøn om de Fabrikanlægs Størrelse, der kunne antages at ville søge herud. Medens det fra Havnevæsenets Side i sin Tid blev stillet i Udsigt at overlade foreløbigt c. 40.000 □^o til Frihavsterræn, har man fra anden Side ikke antaget dette tilstrækkeligt, idet man har henvist til de enorme Arealer, der i Hamburg ere tagne ind som saadant, og Toldreformforeningens Forslag*) gik derfor ud paa et Anlæg af c. 150 Tdr. Lands Størrelse, hvoraf dog Vandarealet udgør c. 47 Tdr. Nogen nærmere Motivering for Valget af saadanne Dimensioner foreligger imidlertid, saa vidt vides, ikke, og det vilde derfor have været meget at ønske, om der fra Avtoriteternes Side var gjort Skridt

*) Frihavnen og Toldreformen. Referat af Mødet i Kasino, København 1888.

til blandt andet ved Henvendelse til forskellige Fabrikanter at tilvejebringe et mere solidt Grundlag at bygge paa.

Det er ved Spørgsmaal af denne Art meget vanskeligt fra én Bys Forhold at slutte til en andens, navnlig naar denne ikke alene ved sin Beliggenhed frembyder andre kommercielle og naturlige Betingelser, men ogsaa ved at høre til et andet Land er underkastet andre Love, og med Hensyn til Arealets Størrelse er der derfor neppe meget at lære ved Betragtning af Udlandets Frihavnsanlæg. Men at endog Byer, der tilsyneladende have aldeles de samme Betingelser (o: analog Fortid og Beliggenhed, hørende til ét Land og altsaa underkastede samme Toldlov), som Følge af et forskelligt Skøn kunne foretage Anlæg af meget forskellig Størrelse, viser en Sammenligning imellem Tysklands to Nordø-Frihavne Hamburg og Bremen. Lad end Hamburgs Indbyggerantal være c. 3 Gange saa stort som Bremens og lad Bremerhafnen have draget en større Del af dennes Handel til sig end Cuxhafnen af hins, saa er det dog uforholdsmæssigt, naar man for den første har indtaget c. 1250 Tdr. Land som Frihavnsterræn, hvoraf c. 940 Tdr. til Fabriksanlæg og eventuelle Udvidelser, medens man for den sidste har nøjedes med c. 122 Tdr. Land, hvoraf c. 39 Tdr. til Fabriker.

Det tør imidlertid antages, at man i Hamburg har været noget mere forsynlig end strængt nødvendigt, og at det til Fabriker udlagte Areal neppe i den nærmeste Fremtid kan ventes bebygget, saa meget mere som der for et Tidsrum af 12 Aar (o: til Aar 1900) mod at deres Drift underkastes Toldkontrol er tilstaaet flere

Etablissements, navnlig Spritfabriker, Kornbrænderier, Rismøller, Exportslagterier, som vanskeligt kunne forlægges, saadanne Toldlettelser, at de beliggende i Toldindlandet dog kunne konkurrere med dem paa Frihavns-terrænet, og det er usikkert, om ikke den fastsatte Tidsfrist vil kunne blive forlænget. For Øjeblikket er kun c. 109 Tdr. Land optaget af industrielle Anlæg — heri indbefattet de fornødne Veje og enkelte Oplagspladser —, og betragter man lidt nærmere disse, hvoraf en Del allerede fra tidligere Tid laa paa deres nuværende Sted, saa viser det sig, at flere af dem egentlig ikke har nogen Fordel af at ligge udenfor Toldterritoriet, idet de enten benytte toldfrie eller indenlandske Raaprodukter eller maaske væsentlig arbejde for Indlandet, og at nogle kun ere henlagte, hvor de nu ligge, paa Grund af de derværende Bolværker eller Anlægsbroer ved dybt Vand, Kanaler osv., kort sagt den bekvemmere Tilførsel og Bortførsel ad Søvejen. Disse Anlæg ere i det væsentlige følgende: Skibsværfter, Jernstøberier og Maskinfabriker, Kobberhytter og Kobbersmedier, Metalstøberier, Fabriker for Gødning i Forbindelse med Kobbermalmsristning, en Fabrik for Spritrectifikation, en Lysefabrik, en Farvefabrik, en Fabrik for Smøreoljer (af russisk Nafta), en anden for Oljekager, en Rismølle og nogle enkelte andre Etablissements. Men det maa i det hele erindres, at Hamburg ikke er nogen stor Fabrikstad, idet dens hidtidige Beliggenhed udenfor Toldterritoriet har bevirket, at talrige Fabriker, der arbejde for Indlandet*), har maattet forlægges til Nabo-

*) Sukkerfabriker kunne med den bestaaende »Exportpræmie« (i Virkeligheden som bekendt kun en for høj Drawback),

byerne (Ottensen, Schiffbeck etc.), og det er netop fremhævet som en Fordel, at man efter Toldindmeldelsen tør haabe at kunne drage disse paa hamburgske Kapitaler byggede Industrier tilbage til Byen.

At ville sammenligne Københavns fremtidige Handel med Hamburgs turde sikkert være for sangvinsk, uagtet det af Handelskyndige er fremhævet, at Fragterne hertil fra en Del oversøiske Pladser kun ere uvæsentligt højere end til Hamburg, medens de fra Østersøhavnene ere betydeligt lavere. Det er utvivlsomt, at den almindeligere Brug af Dampskibe og Etableringen af de regelmæssige, direkte Linjer efterhaanden maa omskabe Handelsforholdene, idet Købmanden nutildags ikke mere behøver de store Oplag af Varer, fordi han altid kan sikre sig til bestemt Tid med den ankommende Paket at modtage den mindre Sending, som han i Øjeblikket behøver, og den store Mellemand vil derfor rimeligvis mere og mere fortrænges af den direkte Detailhandel. Men medens paa den ene Side herved Betydningen af de store Stabelpladser i en væsentlig Grad forringes, vil paa den anden Side ogsaa disse regelmæssige Linjer drage al Handel til den Stad, hvorfra de udgaa, og byde denne Fordele ved de lavere Fragter, der her hyppigt ville kunne opnaas, for at ikke Paketen, som skal afgaa til fastsat Tid, skal nødsages til at gaa i Ballast. Det vilde derfor være af stor Betydning, om der i Landet kunde findes tilstrækkelig Kapital til at etablere en Del regelmæssige Dampskibslinjer med København som Udgangspunkt, og i

selv om de arbejde for Udlandet, ikke konkurrere med de i Toldindlandet beliggende.

den Henseende indtager alt nu det forenede Dampskibsselskab med dets henimod 100 Skibe en meget fremragende Plads.

Der er imidlertid ved Københavns Beliggenhed et særligt Forhold, der bevirker, at man dog netop her kan tænke sig en større Stabelplads dannet. Det er Faren for, at Østersøen skal fryse til, som skal give Staden Betydning som saadan, idet navnlig de russiske Østersøhavne om Efteraaret inden Frostens Indtræden ville bringe Varer i Sikkerhed til København, hvor de da lagres, indtil de i Løbet af Vinteren kunne afgaa til deres respektive Bestemmelsessteder, medens omvendt Varer bestemte til Østersøen i Løbet af Vinteren ankomme hertil for at oppebi Tøbrud. De Mængder af Varer, der saaledes bliver at lagre, er det dog neppe muligt paa Forhaand at danne sig noget nøjere Begreb om, saa meget mere som Nord—Østersøkanalens fremtidige Betydning for Staden er vanskelig at bedømme; men det kan tænkes, at Fabrikationer kunne opstaa, som forarbejde disse Varer under deres Ophold her paa Stedet, og derved faar Sagen Betydning for nærværende Opgave, der gaar ud paa at danne sig en Forestilling om det Areal, som paa et Frihavnsterræn ved København vil kunne tænkes optaget af Fabriksanlæg.

Dette Spørgsmaal frembyder flere Vanskeligheder, som kun ufuldstændigt kunne overvindes. Idet det gælder at undersøge, hvilke Fabrikationer der kunne have nogen Fordel af at ligge udenfor Toldterritoriet, maa man gaa ud fra den bestaaende Toldlov af 4. Juli 1863 med Tillægsbestemmelserne af 5. Avgust 1864 (Krigsskatten) og 12. April 1878 (toldfri Indførsel af

Salt til Sodafabrikation)*), uagtet muligvis de Bestræbelser, der fra forskellige Sider er gjort for at faa denne givet en mere tidssvarende Form, i en ikke for fjern Fremtid vil føre til en Ændring deraf. Der kan herved ikke godt blive Tale om væsentlig andre Fabrikationer end saadanne, hvor i alt Fald nogle af de benyttede Raastoffer ere toldpligtige, idet for de fleste andre Fordelene ved det med Toldens Beløb billigere Kul og de af toldfrie Materialier opførte billigere Bygninger og Maskiner ville opvejes af den nødvendigvis paa et Frihavnsterræn noget dyrere Grund-erhvervelse, hvad enten denne foregaar under Form af Køb eller som Leje for en vis Aarrække. Dernæst maa der skelnes mellem en Produktion for Indlandet**) og for Udlandet, og en Undersøgelse***) vil da godtgøre, at de forholdsvis høje Toldsatser paa det færdige Produkt sammenlignet med Raaproduktet i de fleste Tilfælde vil umuliggøre en Fabrikation baseret paa Import,

*) Har dog ingen praktisk Betydning, da en saadan Fabrikation ikke findes her.

**) At muligvis Fabrikationer for Indlandet, — dersom Toldloven virkelig foranledigede Anlæget af saadanne paa Frihavnsterrænet, — vilde kunne have Fordele fremfor Udlandets Fabriker, kunde bero ikke alene paa Toldforhold og billigere Arbejdskraft, men ogsaa paa den gunstigere Beliggenhed paa Stedet, hvor Forbruget foregaar, og det deraf følgende nøjere Kendskab til Smag og Moder dersteds, samt Muligheden af Maaltagning, Prøvning o. desl.

***) Er A Tolden paa 1 Pd. af det færdige Produkt, a, b, c, . . . af de respektive Raastoffer, hvoraf der til Frembringelsen af 1 Pd. medgaar α , β , γ . . . Pd., og antages Affaldet at kunne indføres toldfrit, saa er Betingelsen, for at man ogsaa for den indenlandske Konsums Vedkommende med Fordel kan bygge en Virksomhed paa Friarealet, udtrykt ved Formlen:

$$A < \alpha a + \beta b + \gamma c + \dots$$

noget Erfaringen fra Hamburg ogsaa lærer der at være Tilfældet, og som en industriel Protektionstold altid ifølge sin Bestemmelse maa føre til. Og paa den anden Side er det kun faa Fabrikationer, for hvilke Exporten er saa stor, at en Virksomhed kan bygges udelukkende derpaa uden allerede ved sin ringe Størrelse i en væsentlig Grad at fordyres. For at være paa den sikre Side kan man imidlertid regne, at alle de Fabrikationer, der — forudsat en større Omsætning — vilde kunne tænkes at opstaa paa Frihavnsterrænet, ogsaa virkelig kommer der, men af saadan Størrelse, som svarer til den virkelige nuværende Export. Det er vel rimeligt, at nogle af disse netop ved selve Anlægget ville udvikle sig til større Dimensioner, men omvendt er det ogsaa utvivlsomt, at mange af dem aldrig ville søge derud, idet sikkert altid en Del Export vil fordele sig paa Fabriker, der iøvrigt væsentlig arbejder for Indlandet, eller som allerede ere anlagte og i fuld Virksomhed, og som derfor neppe kunne ventes flyttede, saa meget mere som de muligvis kunde gøre sig Haab om lignende Toldlettelser som de i Hamburg tilstaaede; hertil slutter sig endvidere enkelte Industrier, der for en stor Del drives som Husflid i Hjemmene, saaledes Skrædersyning (blandt andet af Damekaaber, hvoraf der er en ikke ubetydelig Export, og som siges tildels at forfærdiges af Syerskerne i deres respektive Hjem) og vistnok ogsaa andre, i Lighed med hvad der for Hamburgs Vedkommende gælder om Tobaksindustrien der. Det tør derfor antages, at man ad denne Vej kan danne sig en nogenlunde rigtig Forestilling om det Areal, der i Øjeblikket fordres til industrielle Anlæg. Af Statistisk Tabelværks 4de Række, Litra D. Nr. 8, 9, 10 (o: Konge-

rigets Vare-Indførsel og Udførsel samt den indenlandske Frembringelse af Brændevin og Roesukker i Aarene 1884, 1885 og 1886) er i nedenstaaende Tabel uddraget Middeltallene af de exporterede Mængder af forskellige i Landet (ikke i København alene) producerede eller omarbejdede Varer, forsaavidt disse kunde fabrikeres billigere paa et Frihavnsterræn, idet der til deres Produktion medgaar betydeligere Mængder af toldpligtige, indførte Raastoffer; disse Middeltal repræsenterer da den aarlige Produktion af de respektive Fabriker, og paa Basis deraf skulde det af hver udfordrede Areal søges bestemt. Den fuldstændige Mangel af en fyldestgørende Industristatistik vanskeliggør imidlertid i høj Grad denne Opgave, idet det gælder at danne sig en Forestilling om den aarlige Middelfabrikation pr. □° Grundareal for forskellige Fabrikationer, hvor Grunden er kostbar, og det hele derfor tør antages sammentrængt saa meget som praktisk muligt. De i Tabellen angivne, jugerede Tal ere derfor unægteligt mangelfulde, hvad de nødvendigvis maatte være allerede paa Grund af deres Afhængighed af den betragtede Virksomheds Størrelse og det vilkaarlige i Skønnet over, hvilket Etageantal de benyttede Bygninger uden Ulempe tør gives, og endelig ikke mindst som en Følge af Manglen paa Specifikation af de i Tabellerne under samme Rubrik opførte temmelig forskelligartede Stoffer; de ere dels hentede fra spredte Exempler i Tidsskrifter, Brochurer, Kataloger, Kort, tekniske Værker etc. — hvorved saavidt muligt saadanne bleve foretrukne, som ere fra store Byer (dyr Grund) og nærme sig de betragtede Anlæg med Hensyn til Produktionens Størrelse —, dels byggede paa Oplysninger, som ere indhentede

ved privat Henvendelse til herværende Fabrikanter, hvis stundom udviste, af en ubestemt Frygt for Konkurrence paabudte Tilbageholdenhed dog i nogle Tilfælde var en ny Vanskelighed. Da der imidlertid ved denne Slags Undersøgelser aldrig kan være Tale om andet end temmelig raa Kalkuleringer, vilde det formentlig være unødvendigt at fordre en større Nøjagtighed af disse i Tabellens 3dje Kolonne indeholdte Størrelser. De her ved fundne i den 4de Kolonne angivne Arealer ere for flere af de mindre Virksomheders Vedkommende kun at betragte som Led i Beregningen uden virkelig Betydning anden end den at vise, at en saa lille Produktion ikke vilde kunne lønne sig eller ialfald maatte henvises til en Bygning, der samtidig rummer andre Virksomheder, og hvori hver da maaske i en enkelt Etage vilde optage et 3—4 Gange saa stort Areal som det beregnede; af denne Grund er ogsaa Arealet angivet under et for de 5 i Tabellen sidst opførte Fabrikationer.

Den saaledes gennemførte Betragtningssmaade fører da, som Tabellen viser, til et Areal af c. 72,000 □ °s Størrelse, og regnes hertil c. 40 pCt. for mulige Fejl, udeladte mindre Industrier, Oplag, enkelte Veje etc., faas et samlet Beløb af c. 100,000 □ ° = c. 7 Tdr. Land.

Til Skibsbyggerier er heri intet beregnet, idet de i Statistisk Tabelværk (l. c.) som exporterede opførte Skibe, Baade og Fartøjer (et aarligt Gennemsnit for 1884, 85 og 86 af — for det egentlige Danmark — 341,600 Kr.) ifølge samme Tabelværks 4de Række Litra D. Nr. 8 a, 9 a, 10 a (o: Kongerigets Handels-Flaade og Skibsfart i Aarene 1884, 1885, 1886) alle vare gamle Skibe, og intet nyt Skib i disse Aar (heller

Fabrikationens Art	Aarlig Produktion = Gennemsnitsudførselen for Aarene 1884, 1885 og 1886	Jugeret aarlig Produktion pr. □° Grundareal. Heri mindre Oplag etc.	Kalkuleret Areal i □°
Chokoladefabriker	25825 Pd.	100 Pd.	258
Kemiske Fabriker (Apothekervarer, Extrakter, Essenser)	39900 -	20 -	1995
Ølbryggerier	12050 Tdr.	1½ Tdr.	8033
Sprittfabriker (Rektifikation)	677066 Pott.	300 Pott.	2257
Brænderier (Akvavit, Likør etc.) ..	70810 -	240 -	295
Eddikebryggerier	19075 Pd.	350 Pd.	55
Skotøjsfabriker	5586 -	50 -	112
Syltetøjsfabriker	2857 -	20 -	143
Glasyværker	57515 -	50 -	1150
Instrumentfabriker (Klaviatur- og andre Instrumenter)	147287 Kr.	100 Kr.	1473
Kaffe- og Cikorie-Brænderier	8200 Pd.	60 Pd.	137
Beklædningsetablissementer	57982 -	50 -	1160
Voxdugsfabriker	11:20 -	20 -	596
Væverier (Bomuld, Hør, Hamp) ..	13973 -	40 -	349
Do. (Uld)	124858 -	50 -	2497
Maskinfabriker, Smedier og Støbe- rier	1420247 -	100 -	14202
Blikvarefabriker	10764 -	100 -	108
Mineralvandfabriker	93550 -	700 -	134
Papirfabriker (Spillekort etc.) ...	885200 -	150 -	5901
Rismøller	29940 -	1000 -	30
Sæbe- og Parfumeri-Fabriker	117105 -	150 -	781
Saltraffinaderier	99800 -	1000 -	100
Sukkerraffinaderier	1810702 -	1000 -	1811
Tobaksfabriker	277296 -	70 -	3961
Snedkerier (fine udenlandske Træ- sorter samt Tændstikker)	868236 -	70 -	12403
Snedkerier (simplere Arbejde: Bødkerarbejde, Mahogni og andre Finerer etc.)	757420 -	100 -	7574
Vognfabriker (Spørvogne, alm. Vogne, andet Vognmateriel) ...	145000 Kr.	70 Kr.	2071
Drejer- og finere Bensager ..	1930 Pd.		
etablissementer (Paraplyer	115 Stk.		
Sennepsmøller	2850 Pd.		
Lakfabriker	462 -		2000
Legetøjsfabriker	1000 -		
Urfabriker {Lommeure	496 Stk.		
{Taffelure	554 Pd.		
Tilsammen...			71586 □ Alen

ikke i 1887) er bygget for fremmed Regning. Ved et Frihavnsanlæg vil imidlertid rimeligvis de i enhver større Havn ønskelige Reparationsværfter faa en væsentlig Betydning, og muligvis vil ogsaa paa et saadant Terræn Skibsbyggeriet kunne udvikle sig, saa at nogen Export kan finde Sted; det vil derfor vistnok være rigtigt, da Skibsbygning og Reparation altid fordrer en Del Plads, hertil at ansætte mindst 20,000 □^o beliggende ved Bolværk og med det fornødne Vandareal udenfor.

Der er imidlertid endnu nogle Fabrikationer, som der er en Mulighed for ville kunne opstaa paa et Frihavnsterræn, og hvortil det vil være rigtigt allerede fra Begyndelsen af at tilvejebringe det fornødne Areal. Ikke alene kan her blive Tale om Emballagefabriker, Smørfarve- og Osteløbe-Fabriker etc., der benytte toldpligtige Raastoffer, men ogsaa Biskuitfabriker og Dampmøller nævnes hyppigt. En Del russisk Korn, der efter den tyske Korntolds Indførelse neppe vedblivende vil blive fornaalet i tyske Østersøhavne, vil muligvis efterhaanden, navnlig ogsaa af tidligere (Side 20) anførte Grunde, drages til København, og Formalingen deraf under dets Lagring her udgør netop en saadan Fabrikation, som ovenfor (l. c.) er antydnet. Vel vil denne i og for sig paa Grund af Kornets Toldfrihed kunne foregaa i Toldindlandet (∴ ved den gamle Havn), men dels ville de nye Anlægs bekvemme Beliggenhed ved dybt Vand (jvnf. Forholdene i Hamburg Side 18) i Forbindelse med det billigere Kul, Maskineri etc., dels ogsaa den truende Mulighed af en Korntold her til Lands formentligen gøre det raadeligt for

Sikkerheds Skyld ogsaa at anvise Plads til saadanne Fabriker paa Frihavnsterrænet. Tilstaas hertil et Areal af 3000 □^o, vil den aarlige Produktion, naar denne sættes til c. 1350 Pd. pr. □^o, beløbe sig til c. 4 Millioner Pd. eller omtrent $\frac{1}{5}$ af den samlede aarlige Transitkornmængde (Middeltal for 1884, 1885 og 1886). Regnes endvidere til Emballagefabriker et lignende Areal som det, der optages af den egentlige Fabriksbygning for »Københavns Pakkasefabrik« (ifølge »Danmarks industrielle Etablissementer« er dennes aarlige Produktion = c. 200,000 Stkr. Pakkasser), nemlig c. 1350 □^o, hvortil for Oplag osv. lægges 8650 □^o, og anslaaes endelig de andre ovennævnte Fabrikationer at optage c. 3000 □^o, saa faas herved foruden de 20,000 □^o til Skibsbyggerier et samlet Areal af c. 16,000 □^o at lægge til det ovenfor fundne.

Alt i alt vil der altsaa i Øjeblikket ikke udfordres over 136,000 □^o eller c. 10 Tdr. Land til industrielle Anlæg paa et eventuelt Frihavnsterritorium ved København, og ifølge det foregaaende tør et Areal af denne Størrelse ogsaa anses tilstrækkeligt for den nærmeste Fremtid.

I Forbindelse hermed kan endnu nævnes nogle Fabrikationer, der i alt Fald indtil videre, naar man holder sig strængt til Lovens Bogstav, med Fordel vilde kunne lægges udenfor Toldterritoriet. Da de imidlertid, i Modsætning til de foregaaende, udelukkende skulde baseres paa Import, og Muligheden af Etableringen deraf derfor formentlig maa anses at stride imod selve Principet, hvorpaa en Toldlov bør

være bygget*), tør det vistnok antages, at der eventuelt fra Statens Side vil blive taget Repræsalier herimod, og man har derfor i det foregaaende ikke ment at behøve at tage Hensyn til de Arealer, der i modsat Fald vilde være fornødne til disse Industrier. Der tænkes her ikke alene paa Bogtrykkerier, der uden herfor at betale nogen Told vilde kunne benytte udenlandsk Papir, Tryksværte etc. (henholdsvis Toldlovens Løbe-Nr. 191 og 20) og have billigere Maskiner, Typer osv. (Løbe-Nr. 173, 271 og 167) end i Indlandet, medens deres Produktion som Tryksager (Bøger, Tidsskrifter etc., Toldlovens Løbe-Nr. 22) vilde gaa toldfrit ind i Landet. Noget større Interesse knytter sig imidlertid til en hel Klasse af Anlæg, nemlig saadanne, der kunne betegnes som Centralanlæg, for saa vidt disse producere og forsyne et vist Terræn med et toldfrit Medium, hvad enten dette er Gas, Elektricitet, Vandtryk eller Lufttryk. Man kunde saaledes tænke sig paa Frihavnsterrænet et stort elektrisk Anlæg, o: en Station til Forsyning af hele den omliggende Del af Staden med Belysning og med Drivkraft; paa Kul, Maskiner etc. vilde Tolden spares, medens Elektriciteten, der sendtes til Indlandet, vanskeligt kunde fortoldes. Paa lignende Maade forholder det sig med hydrauliske eller pneumatiske Centralstationer, for saa vidt man i Lighed med flere af Udlandets Byer skulde ville benytte Vand- eller Luft-Tryk til at levere Drivkraft for de

*) Toldsatser paa Raastofferne, ingen paa det færdige Produkt, vilde føre til en Protektion af den fremmede Industri ved at stille denne gunstigere i Konkurrencen end den hjemlige.

mindre Industrier i Staden. For Gasværker er det derimod neppe rimeligt, at nogen Fordel vilde kunne naas, selv om man forudsætter, at Gassen virkelig kan føres toldfrit ind i Landet ad Gasledningerne; dette beror for en stor Del paa den Betydning, som det oftere er fremhævet, at Salget af Kokes har for de københavnske Gasværker. Vel vilde Besparelsen paa Kullene, naar man fra et Frihavnsterræn forsynede hele Staden med Gas, beløbe sig til 50—60,000 Kr. aarlig (svarer til Forbruget 1886) i Told (Løbe-Nr. 127), hvortil kommer de billigere Maskiner etc., men ved Fortolding af de til Indlandet solgte Biprodukter: Kokes, Tjære, svovlsur Ammoniak (Ammoniakvand) vil Tolden paa den første alene andrage ligesaa meget (Løbe-Nr. 127), og Gassen vilde derfor ikke kunne leveres billigere end for Øjeblikket, medmindre man kunde enten benytte disse Biprodukter paa Frihavnsterrænet eller exportere dem.

De ca. 10 Tdr. Land, der altsaa ifølge den foregaaende Undersøgelse højt regnet foreløbig vil kunne blive Tale om til industrielle Anlæg, er, som man vil se, kun en Draabe i Havet i Sammenligning med de hamburgske Arealer, og naar man trykket af de daarlige Konjunkturer undertiden her har knyttet Forventninger til en Frihavns Betydning for Industrien, saa maa saadanne sikkert siges at være i høj Grad overdrevne. Hamburgs Beliggenhed og naturlige Vilkaar ere andre end vore, den har hele Fortidens Baggrund, en rig og energisk Handelsstand og en indarbejdet Handel, og den tyske pro-

tektionistiske Toldlov gør Anlægget af en Frihavn i højere Grad nødvendig og betydende for Industrien end vor — indtil videre — noget mere liberale Tarif; og saa skal dog først Fremtiden vise, om disse kolossale Anlæg virkelig betale sig, eller om man, naar alt kommer til alt, maaske har grebet Sagen for stor-slaaet an.
